
Mgr. Andrea Hudáková, Ph.D.

Řeč orientovaná na neslyšící dítě

Řeč orientovaná na dítě

- child directed speech
- infant directed speech
- motherese
- parentese
- baby talk

Řeč orientovaná na dítě – mluvený jazyk

- foneticko-fonologická rovina
- lexikální a sémantická rovina
- syntaktická rovina
- pragmatická rovina

Foneticko-fonologická rovina – mluvený jazyk

- pomalejší tempo řeči
- delší a výraznější pauzy
- zvýrazňování hranic jazykových jednotek
- pečlivější artikulace
- důraz na samohlásky
- zvýšený důraz na přízvuk
- vyšší posazení hlasu
- rozšířená intonace

Lexikální a sémantická rovina – mluvený jazyk

- zdrobněliny a specifické, většinou omezené lexikum pojmenovávající to, co je ve světě dítěte důležité či výrazné
 - pojmenování dítěte
 - pojmenování částí těla a biologických funkcí
 - pojmenování členů rodiny
 - pojmenování vlastností osob, předmětů a událostí
 - názvy zvířat a zvuky, které vydávají

Syntaktická rovina – mluvený jazyk

- kratší výpovědi
- souřadné spojování vět
- celkově nižší komplexnost a strukturální složitost projevu
- specifická struktura výpovědí
 - klíčová slova „vystupují ze struktury výpovědí“ (v angličtině na konci výpovědi)

Pragmatická rovina – mluvený jazyk

- situační ukotvenost – „tady a teď“, „spolu“
- expresivita
- konativní funkce jazyka
- fatická funkce jazyka
- silný sociální aspekt
- sdílená pozornost (joint attention)

Pragmatická rovina – mluvený jazyk

- opakování výpovědí nebo jejich částí
- časté kladení otázek
- používání imperativů a přímých výzev k určité činnosti
- zapojování zpětné vazby, např. k vyjádření souhlasu, nebo nesouhlasu s výpovědí dětí

Pragmatická rovina – mluvený jazyk

- opakování, rozšiřování, doplňování a rozvíjení, popř. oprava výpovědí dětí
- užívání formulací, které vybízejí dítě k doplnění či dokončení výpovědi (např. typu *A tohle je...*)
- společné specifické hry s dítětem
- posuny v zájmené osobě

Řeč orientovaná na dítě – proč?

- usnadňuje užívání řeči orientovaná na dítě osvojování jazyka?
 - názory pro i proti
- dítě si jazyk osvojí i bez používání řeči orientované na dítě

Řeč orientovaná na dítě

– co se ne/potvrdilo?

- dospělí se koncentrují na to, aby jejich komunikace byla pro dítě srozumitelná/pochopitelná, a proto se při komunikaci s dítětem snaží
 - zjednodušit řeč dospělých
 - zpřehlednit výpověď
- posílení expresivní složky, kterou matka vyjadřuje svůj kladný vztah k dítěti

Řeč orientovaná na dítě – co se ne/potvrdilo?

- zdá se, že může mít vliv na způsob, jakým se děti učí jazyk
 - studie naznačují, že u některých „pozdních mluvčích“ (ve 2 letech používají méně než 50 slov) nepoužívali dospělí (zejm. matky) řeč orientovanou na dítě (např. matky s poporodní depresí)
 - když vědci sledovali vývoj 121 kojenců, zjistili, že slova, která matky opakovaly v řeči orientované na dítě v sedmi měsících věku dítěte, se za 24 měsíců odrazila v aktivním slovníku dětí

Řeč orientovaná na dítě – co se ne/potvrdilo?

- pomáhá dětem „naladit se“ do správných zvuků mateřského jazyka
- usnadňuje uchopení emocionálních záměrů řeči
 - když se používá řeč orientovaná na dítě, dospělí, kteří naslouchají cizímu jazyku, jsou lépe schopni dešifrovat emoce mluvčího

Řeč orientovaná na dítě

– co se ne/potvrdilo?

- pomáhá dětem upoutat a udržet pozornost (bez toho by komunikace nemohla probíhat)
- stádia dětského zaujetí:
 - 1. dítě se zaměřuje na pečující osobu
 - 2. dítě se zaměřuje na předmět
 - 3. dítě se zaměřuje na osobu i na předmět zároveň (joint attention) – v tu chvíli děti většinou vysloví první slova

Řeč orientovaná na dítě – co se ne/potvrdilo?

- pomáhá dětem všimnout si klíčových rysů řeči
- pomáhá rozvíjet některé klíčové dovednosti, včetně dovednosti odhalit hranice mezi slovy, rozpoznávat jednotlivé výpovědi

Řeč orientovaná na dítě – co se ne/potvrdilo?

- pomáhá rozlišit mezi různými řečovými zvuky
 - dětem (ve věku od 6 do 12 měs.) byla prezentována slova v čínské mandarinčině: *pes* \times *les*
 - děti, jejichž maminky měly tendenci „roztahovat samohlásky“, vykazovaly výrazně lepší výsledky

Řeč orientovaná na dítě – co se ne/potvrdilo?

- řeč orientovaná na dítě doprovázená přímým očním kontaktem má zvláštní účinek na mozek
 - pokud dospělí používali řeč orientovanou na dítě, byla u dětí zaznamenána zvýšená aktivita v oblastech mozku spojených se zpracováním sluchových zpráv
 - podobné pokusy používající každodenní „dospělou řeč“ neměly žádný takový účinek

Řeč orientovaná na dítě – co se ne/potvrdilo?

- když děti reagují tak, že „chápu“, mluvčí od používání řeči orientované na dítě postupně ustupují
- dítě vystavené jazyku v rozhlase či v televizi se jej nenaučí
- sociální rozměr je v raných stádiích jazykového vývoje nejdůležitější

Řeč orientovaná na dítě – znakový jazyk

?

Pokud by byla pravda, že užívání řeči orientované na dítě usnadňuje osvojování jazyka, mělo by smysl **učit slyšící rodiče neslyšících dětí používat řeč orientovanou na dítě tak, jak ji užívají neslyšící rodiče při komunikaci se svými neslyšícími dětmi**

Řeč orientovaná na dítě – znakový jazyk

- japonská studie (Masataka, 1992)
 - laboratorní podmínky
 - autorka porovnávala chování osmi neslyšících matek, rodilých mluvčích japonského znakového jazyka při komunikaci se svými 8–11měsíčními neslyšícími dětmi a s dospělými neslyšícími kamarády

Řeč orientovaná na dítě – znakový jazyk

- česká studie (Hronová, Motejzíkova, 2002)
 - přirozené domácí podmínky
 - autorky osm měsíců na videozáznam zachycovaly chování neslyšící matky-rodilé mluvčí českého znakového jazyka při komunikaci s jejím neslyšícím dítětem v kojeneckém a batolecím věku (od 7 do 14 měsíců)

Foneticko-fonologická rovina

– znakový jazyk

- pomalejší tempo řeči ✓
- delší a výraznější pauzy ✓
- zvýrazňování hranic jazykových jednotek
- pečlivější artikulace ✓, pomalejší a zvýrazněná artikulace
- důraz na samohlásky
- zvýšený důraz na přízvuk
- vyšší posazení hlasu
- rozšířená intonace
- změna místa artikulace
- pozitivní obličej

Lexikální a sémantická rovina

– znakový jazyk

- zdrobněliny a specifické, většinou omezené lexikum pojmenovávající to, co je ve světě dítěte důležité či výrazné
 - pojmenování dítěte ✕
 - pojmenování částí těla a biologických funkcí
 - pojmenování členů rodiny
 - pojmenování vlastností osob, předmětů a událostí
 - názvy zvířat a zvuky, které vydávají
 - ???

Syntaktická rovina – znakový jazyk

- kratší výpovědi ✓
- souřadné spojování vět
- celkově nižší komplexnost a strukturální složitost projevu ✓
- specifická struktura výpovědí
 - klíčová slova „vystupují ze struktury výpovědí“ (v angličtině na konci výpovědi)
- ???

Pragmatická rovina – mluvený jazyk

- situační ukotvenost – „tady a teď“, „spolu“
- expresivita
- konativní funkce jazyka
- fatická funkce jazyka
- silný sociální aspekt
- sdílená pozornost (joint attention) ✓

Pragmatická rovina – znakový jazyk

- opakování výpovědí nebo jejich částí ✓
- časté kladení otázek ✗
- používání imperativů a přímých výzev k určité činnosti ✗
- *frequent directives*
- zapojování zpětné vazby, např. k vyjádření souhlasu, nebo nesouhlasu s výpovědí dětí

Pragmatická rovina

– znakový jazyk

- opakování, rozšiřování, doplňování a rozvíjení, popř. oprava výpovědí dětí ✓
 - když dítě už samo produkovalo znaky, matka vždy souhlasně přitakala a znak v konvencionalizované podobě zopakovala nebo uchočila ruce dítěte a vedla je tak, aby s její pomocí znak znovu samo provedlo
- užívání formulací, které vybízejí dítě k doplnění či dokončení výpovědi (např. typu *A tohle je...*)
- společné specifické hry s dítětem ✓
- posuny v zájmené osobě

Pragmatická rovina – znakový jazyk

- navázání zrakového kontaktu
- udržení zrakového kontaktu
- přenášení pozornosti mezi mluvčího a předmět komunikace (join attention)

Řeč orientovaná na neslyšící dítě

– navázání a udržení zrakového kontaktu

- matka dítě téměř nestále pozoruje a intenzivně využívá každé situace, kdy ji dítě spontánně sleduje
- matka dítě zahrnuje množstvím doteků, poklepává na různé části těla dítěte, hladí ho, lechtá, pohybuje jeho rameny
 - s rostoucím věkem dítěte postupně počet doteků klesá, ale nikdy z komunikace zcela nevymizí

Řeč orientovaná na neslyšící dítě

– udržení zrakového kontaktu

- dokud dítě není schopno navázat a udržet zrakový kontakt, komunikuje s ním matka na dotykovou vzdálenost

Řeč orientovaná na neslyšící dítě

– udržení zrakového kontaktu

- komunikační partner musí být zároveň neustále v zorném poli dítěte
 - rodiče své znakující ruce posouvají do zorného pole dítěte
 - často matka přizpůsobuje zornému poli dítěte umístění a postavení celého svého těla

Řeč orientovaná na neslyšící dítě

– přenášení pozornosti mezi mluvčího a předmět komunikace

- kromě sebe umíst'ují rodiče do zorného pole dítěte i předmět komunikace a ten drží velmi blízko svého obličeje (ačkoli v komunikaci dospělých mluvčích má znak jiné místo artikulace)
 - jednou rukou drží předmět, druhou rukou na něj ukazují pomocí deiktických výrazů a artikulují příslušný znak
 - pokud pro provedení znaku matka potřebuje obě ruce, na okamžik položí předmět komunikace na zem

Řeč orientovaná na neslyšící dítě

– přenášení pozornosti mezi
mluvčího a předmět komunikace

- využít chvíle, kdy se dítě na určitý předmět nebo hračku spontánně dívá, a začít artikulovat znak v blízkosti daného objektu a zároveň v zorném poli dítěte

Řeč orientovaná na dítě

– znakový a mluvený jazyk

- americká studie zaměřená na „pohybové chování“ (tzv. motionese, tj. pohyby, gesta, ale i projevy ve znakových jazycích) orientované na dítě (Dunst et al., 2012)
 - autoři podrobily metaanalýze 10 publikovaných studií pojednávajících o celkem 178 dětech (ve věku 1–30 měsíců) a rodičů sdružených do 14 výzkumných vzorků

Řeč orientovaná na dítě

– znakový a mluvený jazyk

- jednoznačně potvrdily, že své pohybové chování v komunikaci s malými dětmi – a to jak s uživateli mluvených, tak s uživateli znakových jazyků – výrazně modifikujeme

Řeč orientovaná na dítě

– znakový a mluvený jazyk

- autoři v projevech směřovaných k malým dětem a v projevech směřovaných k dospělými komunikačním partnerům identifikovali více než 30 odlišností

Řeč orientovaná na dítě

– znakový a mluvený jazyk

- více dotyků
- specifické nakládání s předměty
- pozitivní dojem/působení,
- pomalejší produkce pohybu (znaků a gest)
- opakování pohybů (znaků a gest)
- jednodušší pohyby (znaky a gesta)
- větší a rozlehlejší pohyby (znaky a gesta)

Řeč orientovaná na dítě

– znakový a mluvený jazyk

Table 1

Categorization of the Parent Outcomes Used as Indicators of Motionese

Motionese Behavior	Behavior Indicators
<i>Attention Getting</i>	Pointing, tapping objects, showing objects
<i>Physical Contact</i>	Touching child, adult, or object; close proximity
<i>Positive Affect</i>	Smiling, facial expressions, enthusiasm
<i>Pace of Signs or Gestures</i>	Slower movements, longer duration
<i>Range of Motion</i>	Large or exaggerated movements
<i>Object Actions</i>	Modified responses or action streams
<i>Repetitions</i>	Repeating gestures, actions, or signs
<i>Simplifications</i>	Simplified signing or demonstrations

Řeč orientovaná na dítě – znakový a mluvený jazyk

- míra modifikace byla více než dvakrát vyšší u neslyšících rodičů neslyšících dětí osvojujících si znakové jazyky
- svůj pohybový projev modifikovali i slyšící rodiče slyšících dětí komunikujících v mluvených jazycích

Řeč orientovaná na dítě

– znakový a mluvený jazyk

- potvrzení dřívějších zjištění o řeči orientované na dítě užívané u neslyšících mluvčích znakových jazyků
- doplnění dosud chybějících údajů o neverbální složce řeči orientované na dítě u mluvčích jazyků mluvených

Řeč orientovaná na dítě – mluvený jazyk

- foneticko-fonologická rovina
- lexikální a sémantická rovina
- syntaktická rovina
- pragmatická rovina
- neverbální rovina

Řeč orientovaná na dítě – znakový jazyk

?

Pokud je součástí řeči orientované na dítě užívané slyšícími rodiči při komunikaci se slyšícími dětmi i **neverbální složka** a ta má některé rysy společné s řečí orientovanou na dítě užívanou neslyšícími rodiči při komunikaci s neslyšícími dětmi...

Řeč orientovaná na dítě – znakový jazyk

?

... je to povzbuzení a příznivá situace pro slyšící rodiče neslyšících dětí: od zjištění vady sluchu dítěte s ním mohou **přírozeně komunikovat běžně užívanou řečí orientovanou na dítě** a zatím se učit řeč orientovanou na neslyšící dítě a znakový jazyk...

Řeč orientovaná na dítě – znakový jazyk

?

... tak lze **jazykový vývoj neslyšících dětí slyšících rodičů** co nejvíce přiblížit **jazykovému vývoji obvyklému u neslyšících dětí neslyšících rodičů**

Zdroje

- CLARK, E. V. (2009). *First Language Acquisition*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, s. 32–50.
- DEWAR, G. Baby sign language: An evidence-based guide. *Parenting Science*. [online]. ©2008-2013. [cit. 2017-13-5]. Dostupné na www: <<http://www.parentingscience.com/baby-sign-language.html>>.
- DEWAR, G. Baby talk 101: How infant-directed speech helps babies learn language. *Parenting Science*. [online]. ©2008-2013. [cit. 2017-13-5]. Dostupné na www: <<http://www.parentingscience.com/baby-talk.html>>.

Zdroje

- DUNST et al. (2012). Child-Directed Motionese With Infants and Toddlers With and Without Hearing Impairments. *CELLreviews*, 5, č. 8. [online; cit. 2017-13-5]. Dostupné na [www: <http://www.earlyliteracylearning.org/cellreviews/cellreviews_v5_n8.pdf>](http://www.earlyliteracylearning.org/cellreviews/cellreviews_v5_n8.pdf).
- HRONOVÁ, A., Motejzík, J. (2002). *Raná komunikace mezi matkou a dítětem*. Praha: FRPSP.
- MASATAKA, N. (1992). Motherese in signed language. *Infant Behavior and Development*, 15, č. 4, s. 453–460. [online; cit. 2017-13-5]. Dostupné na [www: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/016363839280013K>](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/016363839280013K).

Zdroje

- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2014). *Když začínáme mluvit...: Lingvistický pohled na rané projevy česky hovořícího dítěte*. Praha, FF UK.
- WINN, J. (2016) The Importance of Early Exposure to American Sign Language with Deaf Children. *Signing Savvy. Your Sign Language Resource*. [online]. 3. 11. 2016. [cit. 2017-13-5]. Dostupné na [www](https://www.signingsavvy.com/blog/235/The+Importance+of+Early+Exposure+to+American+Sign+Language+with+Deaf+Children):
<<https://www.signingsavvy.com/blog/235/The+Importance+of+Early+Exposure+to+American+Sign+Language+with+Deaf+Children>>.

Žďárek – Mělník – 13. 5. 2017

andrea.budakova@ff.cuni.cz